

ТОҶИКИСТОН: ТАДБИРҶОИ ФАЪОЛ ДАР БОЗОРИ МЕҶНАТ БАРОИ ҚАВОНОН

Ҳуҷҷати корӣ

Муаллиф: Қамшед Ҳ.Қуддусов, 2025

МУНДАРИҶА

1	МУҚАДДИМА	3
2	ШАРҲИ БОЗОРИ МЕҲНАТИ ҶАВОНОН	5
3	СОХТОРИ ИНСТИТУТСИОНАЛӢ ВА ИДОРАКУНӢ	8
4	ТАДБИРҲОИ ФАӢОЛ ДАР БОЗОРИ МЕҲНАТ БАРОИ ҶАВОНОН	11
5	САМАРАНОКӢ ВА ТАЪСИРИ ТАДБИРҲОИ ФАӢОЛИ БОЗОРИ МЕҲНАТ, МУШКИЛОТ ВА НОРАСОГИҲО	16
6	ХУЛОСА	18
7	АДАБИЁТ	20

1 МУҚАДДИМА

Дар даҳсолаи охир, Тоҷикистон нишондиҳандаҳои баланди рушди иқтисодиро нишон дод: суръати миёнаи афзоиши солона аз 7% зиёд буд. Рушди устувори иқтисодӣ боиси беҳтар шудани сатҳи зиндагӣ гардид ва сатҳи камбизоатӣ аз 32% дар соли 2009 то 13,4% дар соли 2022 коҳиш ёфт (бо назардошти нишондиҳандаи сатҳи камбизоатии байналмилалӣ 3,65 доллар дар як рӯз дар соли 2017, ки бар асоси паритети қобилияти харидорӣ (PPP) муқаррар шудааст). Пас аз коҳиш ёфтани иқтисодиёт дар давраи пандемия дар соли 2020 (то 4,5%), тибқи маълумоти расмӣ, иқтисоди Тоҷикистон дар се соли охир бо суръати нисбатан баланд рушд кардааст: дар соли 2021 9,2%, дар соли 2022 8,0% ва дар соли 2023 8,3%.¹ Дар соли 2024, иқтисоди Тоҷикистон низ нишондиҳандаҳои баланди худро нишон дод, ки аз нишондиҳандаҳои интизорӣ зиёдтар буд ва суръати афзоиш аз 8,0 фоиз зиёд буд. Ин афзоиш аз ҳисоби афзоиши содирот ва сармоягузорӣ ба инфрасохтори давлатӣ ба даст омада, аз ҳисоби воридоти ҳаҷми назарраси интиқоли пулӣ, ки истеъмоли шахси афзоиш доданд, тақвият ёфтааст.² Тоҷикистон дорои имкониятҳои назарраси рушд, аз ҷумла аҳолии ҷавон ва афзоянда, иқтисодии об ва гидроэнергетика, кишоварзӣ ва коркарди хӯрокворӣ, захираҳои маъданӣ ва сайёҳӣ ҳисобида мешавад.

Дар солҳои 2023-24, рушд дар ҳамаи бахшҳои иқтисодиёт мушоҳида шуд. Рушди иқтисодӣ фарогир буд, ки бахши кишоварзӣ саҳми бузургтаринро (2,4 банди фоизӣ) дошт, баъд аз он саноат (2,1 б.ф.), сохтмон (2,0 б.ф.) ва хизматрасонӣ (1,8 б.ф.) қарор гирифт. Истеҳсолот 11,3 фоиз афзоиш ёфт, ки ин аз ҳисоби истеҳсоли маҳсулоти хӯрокворӣ ва истихроҷи металлҳои ранга ба даст омадааст. Бахши сохтмон бо суръати 22,5 фоиз рушд кард, ки ин аз ҳисоби сармоягузори баланд, бахусус дар соҳаи нақлиёт, энергетика ва сохтмони манзилӣ дастгирӣ мешуд. Бахши хизматрасонӣ, асосан чаканафурӯшӣ, нақлиёт ва коммуникатсия, 2,5 фоиз афзоиш ёфт, аммо ин афзоиш нисбат ба солҳои 2021 ва 2022 суст шуд. Аз соли 2015 то 2023, ММД бо суръати миёнаи солонаи 7,2 фоиз афзоиш ёфт, аммо афзоиши миёнаи солонаи шуғл 1,3 фоизро ташкил дод.³

Суръати афзоиши аҳолии машғули кор аз суръати афзоиши аҳолии қобили меҳнат ақиб монда истодааст.⁴ Аз соли 2019 то 2023, шумораи аҳолии қобили меҳнат 469,000 нафар афзоиш ёфта, ба 5,92 миллион нафар расид, дар ҳоле ки шумораи аҳолии машғули кор дар ҳамаи давра қариб 162,000 нафар афзоиш ёфта, ба 2,625 миллион нафар расид. Аз ин рӯ, сатҳи иштироки қувваи кории аҳолии қобили меҳнат (сатҳи фаъолнокии иқтисодӣ) мунтазам коҳиш ёфта истодааст – аз 47,7% дар соли 2015 (58,6% дар соли 2004) то 44,66% дар соли 2023.⁵

Сифати қувваи корӣ паст боқӣ мемонад. Тибқи барӯйхатгирии аҳолии соли 2020⁶, 80,3% аҳолии машғули кор дорои таҳсилоти касбӣ (зинаҳои расмӣ таҳсилот) нестанд. Танҳо 10,56% онҳое, ки кор мекунанд, маълумоти олӣ ва 9,15% дигар маълумоти ибтидоӣ ё миёнаи касбӣ доранд. Шуғл, ки дар натиҷаи омӯзиши кӯтоҳмуддат ба даст омадааст, дар омили маориф дида намешавад. Қариб нисфи (45%) аҳолии машғул ба корҳои беиҳтисос, 11,5% коргарони баландиҳтисос ва ихтисоси миёна, 10% аз ҷумлаи корфармоён буда 33,5% бо касбҳои коргарӣ машғул мебошанд.

Таҳсилот яке аз захираҳои муҳимтарин баррасӣ мешавад. Ҷавононе, ки захираҳои маҳдуди таҳсилотӣ доранд, қариб ки аз имкони пайдо кардани шуғли расмӣ маҳруманд. Ҷавононе, ки

¹Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тотористон: <https://medt.tj/ru/>

²Гурӯҳи Бонки Ҷаҳонӣ . Навсозии иқтисодии Тоҷикистон , бо таваҷҷӯҳ ба корхонаҳои давлатӣ ва бетарафии рақобатӣ . Тобистони соли 2024. манбаъ : <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/d3c4e0dfd0251429814b709af3ed2111-0080062024/original/Tajikistan - Иқтисодӣ - Навсозӣ - Тобистони соли 2024 - ru.pdf>

³Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2024. www.stat.tj

⁴Синну соли аҳолии қобили меҳнат барои мардон аз 15 то 63 сола ва барои занон аз 15 то 58 сола аст.

⁵Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2024. www.stat.tj

⁶Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Барӯйхатгирии аҳолии миёна ва фонди манзил дар соли 2020. Ҷилди VII . Шуғл ва намудҳои фаъолияти иқтисодии аҳолии машғули меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, Душанбе 2023, саҳ. 158. Дастрас дар: <https://www.stat.tj/en/aholij/manzil-baruyhatgiri/>

таҳсилоти касбӣ ва маълумоти олий доранд, дар бозори меҳнат муваффақтар ҳастанд ва имкони бештари пайдо кардани шуғли муздноки расмӣ доранд.⁷

Одатан, шуғл дар соҳаи кишоварзӣ бартарӣ дорад. Дар Тоҷикистон, кишоварзӣ ду се ҳиссаи аҳолии машғулро ташкил медиҳад (дар соли 2023, 61,7%). Сохтори соҳавии шуғл тадриҷан тағйир меёбад, бахусус гузариш аз кишоварзӣ ба саноат (4% шуғл), сохтмон (3,9% шуғл) ва хизматрасонӣ (29,4%) ба наз мерасад. Бо вучуди ин, ин бахшҳои иқтисодӣ айнаи замон шумораи нокифояи ҷойҳои кори таъсис медиҳанд, ки ба сохтори соҳавии шуғл таъсири назаррас намерасонанд.⁸

Шуғли ғайрикироя васеъ мешавад. Афзоиши асосии шуғл аз ҳисоби васеъ шудани шумораи меҳнати ғайрикироя, бахусус дар соҳаи кишоварзӣ ба амал меояд. Дар соли 2023, ҳиссаи кормандони ғайрикироя 52,1%-и шумораи умумии машғулбудагонро (2,625 миллион нафар) ташкил дод ва ин рақам мунтазам афзоиш меёбад.⁹

Сатҳи пасти музди меҳнати расмӣ дар иқтисодиёт боқӣ мемонад. Дар маҷмӯъ, музди миёнаи кормандон (кормандони кироя) дар кишвар дар охири соли 2023 ба 2013.11 сомонӣ (185.6 доллари ИМА) баробар буд. Музди миёна дар соли 2024 қариб 15% афзоиш ёфта, дар аввали соли 2025 ба 2310 сомонӣ (210,8 доллари ИМА) расид.¹⁰ Гарчанде ки музди меҳнати кормандони давлатӣ дар солҳои 2022 ва 2023 ба 15%, дар соли 2024 ба 40% ва дар соли 2025 ба 20% афзоиш ёфтааст, Тоҷикистон дар ин нишондиҳанда аз дигар кишварҳои минтақа ба таври назаррас ақиб мондааст: нисбат ба Ўзбекистон, Қирғизистон ва Туркманистон - 1,5 маротиба, Қазоқистон, 4 маротиба ва нисбат ба Россия қариб 5 маротиба. Дар байни кормандони кироя сатҳи шуғли самаранок паст аст. Омори музди меҳнат барои коргарони худшғол ҷамъоварӣ карда намешавад.

Дар иқтисодиёт саҳми зиёди шуғли ғайрирасмӣ дида мешавад. Ҳаҷми шуғли ғайрирасмӣ дар соҳаи кишоварзӣ муайян кардан душвор аст. Аз ин рӯ, Тадқиқоти қувваи кори соли 2016 (ТҚК-2016)¹¹ шуғли ғайрирасмиро танҳо 29,4% (46% дар ТҚК-и соли 2004, 53,8% дар ТҚК-и соли 2009) дар ҳамаи бахшҳои иқтисоди кишвар (ба истиснои кишоварзӣ) арзёбӣ кардааст. Агар кишоварзӣ (ки мувофиқи ТҚК-и соли 2016 45,8% шуғли умумиро ташкил медиҳад) ба ин рақам дохил карда шавад, ҳаҷми шуғли ғайрирасмӣ метавонад аз 40% зиёд бошад.¹² Мутаассифона, маълумоти ҷадид дар бораи шуғли ғайрирасмӣ ҳанӯз дастрас нест.

Ин гузориш, бо назардошти вазъи бозори меҳнат, шарҳи мухтасари бозори меҳнати ҷавонон, сохторҳои институтсионалӣ ва идоракунӣ ва тадбирҳои фаъоли бозори меҳнатро бо таваҷҷӯҳ ба ниёзҳои ҷавонон мавриди мулоҳиза қарор медиҳад. Гузориш, инчунин самаранокҳои ин чораҳои арзёбӣ мекунад, мушкилот ва норасогӣро меомӯзад ва пешниҳодҳоро барои таҳияи сиёсатҳо барои мусоидат ба шуғли ҷавонон таҳия мекунад. Гузориш бо дастгирии Агентии меҳнат ва шуғли аҳоли (АМША) дар доираи лоиҳаи ДАРҶА (DARYA) таҳия шудааст¹³ ва асосан ба таҳқиқоти руйи миз ва мусоҳибаҳо асос ёфтааст.

⁷EFO. Гузариш аз таҳсилот ба кор дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2012.

⁸Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2024. www.stat.tj

⁹Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2024. www.stat.tj

¹⁰<https://www.stat.tj/ru/analiticheskie-tablicy/>

¹¹Таҳқиқоти ORS-и соли 2016 охири чунин таҳқиқот аст. Таҳқиқоти ORS-2025 дар соли 2025 оғоз мешавад.

¹²ТБМ (2018). Муколамаи миллии бар асоси арзёбии ҳифзи иҷтимоӣ. Ба сӯи сатҳи муайяншудаи ҳифзи иҷтимоӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. https://www.ilo.org/moscow/information-resources/publications/WCMS_673587/lang-en/index.htm

¹³<https://www.etf.europa.eu/en/what-we-do/darya-dialogue-and-action-resourceful-youth-central-asia>

2 ШАРҲИ БОЗОРИ МЕҲНАТИ ҶАВОНОН

Чун анъана, бо сабаби суръати баланди афзоиши аҳоли (2,0% солона, аз соли 2015 то 2024), Тоҷикистон сохтори аҳолии ҷавон дорад (кӯдакон ва ҷавонони то 15-сола 35,9%-ро ташкил медиҳанд), аҳолии қобили меҳнат 57,5%-ро ташкил медиҳад ва ҳиссаи афроди калонсоли қобили меҳнат аз 6,5%-и шумораи умумии аҳоли зиёд нест, ки дар аввали соли 2024 ба 10,288 миллион нафар расид. Ҳиссаи занон 49,3%-ро ташкил медиҳад. Ҷавонони аз 15 то 29-сола (2,611 миллион нафар) 25,3%-и аҳоли ё 44,1%-и аҳолии қобили меҳнатро ташкил медиҳанд. Аз шумораи умумии ҷавонон 50,3%-ро мардон ташкил медиҳанд. Ва ин таносуби ҷавонон ба шумораи умумии аҳоли дар тӯли 20 соли охир нигоҳ дошта шудааст.¹⁴

Дар Тоҷикистон қувваи корӣ изофа аст. Тибқи омори мунтазам, сатҳи бекорон дар соли 2023 43,2%-и аҳолии қобили меҳнатро ташкил дод. Аз сабаби ин, ки қисми зиёди ҷавонон ва махсусан занон дар бозори меҳнат аз ҷиҳати иқтисодӣ фаъол нестанд (кор намекунанд, кор намечӯянд ва бо сабабҳои гуногун таҳсил намекунанд), сатҳи умумии бекорӣ аз соли 2010 то 2024 дар сатҳи 11,5% устувор боқӣ монд ва дар солҳои 2020-2021 каме афзоиш ба 12,3% расид.¹⁵

Омори даврӣ (маълумоти солона нашршаванда) тақсими аҳолии машғулро аз рӯи синну сол инъикос намекунад. Тибқи барӯйхатгирии аҳолии соли 2020, ҷавонон мутаносибан 36,5% ва 35,3%-и қувваи корӣ ва аҳолии машғулро ташкил медоданд. Дар байни бекорон ҷавонон 49% ва дар байни аҳолии аз ҷиҳати иқтисодӣ ғайрифавол ҷавонон 46,3%-ро ташкил медоданд.

Бекории ҷавонон таърихан (аз соли 2007 то 2024) аз сатҳи умумии бекорӣ дар байни тамоми аҳолии фаъоли иқтисодӣ (қувваи корӣ) чанд маротиба зиёдтар буд. Аз соли 2007 то 2009 сатҳи бекории ҷавонон чор маротиба афзоиш ёфт ва аз соли 2009 инҷониб, ин рақам (24,6%) низ тадричан афзоиш ёфта, дар соли 2024 ба 27,1% расид.¹⁶ Имкониятҳои иқтисод барои эҷоди ҷойҳои корӣ айни замон маҳдуданд. Ҳамасола беш аз 150,000 ҷавон ба бозори меҳнати Тоҷикистон ворид мешаванд, аммо афзоиши солонаи шуғл ба ҳисоби миёна 20,000-25,000 нафарро ташкил медиҳад. Ҷавононе, ки дар бозори меҳнати дохилӣ бекоранд, ё дар хоҷагиҳои шахсӣ дар деҳот маскан мегиранд, аз ҷиҳати иқтисодӣ ғайрифавол мешаванд ё барои ҷустуҷӯи кор ба хориҷа муҳоҷират мекунанд. Аз ин рӯ, мувофиқи ТКК-и соли 2016, ҳиссаи ҷавононе, ки на дар таҳсил ва на дар шуғл ҳастанд (NEET), 29,3% -ро ташкил дод.¹⁷ Тибқи барӯйхатгирии аҳоли дар соли 2020, ҳиссаи ҷавононе, ки на дар таҳсил ва на дар шуғл қарор доранд, 22,3%-ро ташкил додааст.

Музди меҳнати паст дар ватан ва имкониятҳои маҳдуди шуғли пурмаҳсул сабабҳои асосии **муҳоҷирати меҳнатии** шаҳрвандони ҷавони Тоҷикистон ба хориҷа (беш аз 14% аҳолии қобили меҳнат) мебошанд. Аксари муҳоҷирони тоҷик мардони аз 15 то 44-сола мебошанд. Россия макони асосии муҳоҷирати меҳнатӣ аз Тоҷикистон боқӣ мемонад.

Муҳоҷирати меҳнати шаҳрвандони Тоҷикистон ба хориҷа аз соли 1993 то 2019 мунтазам афзоиш ёфт. Пасттарин сатҳи муҳоҷирати меҳнатӣ ба хориҷа - 228,450 нафар - дар соли 2020 мушоҳида шуд, ¹⁸вақте ки пандемияи COVID-19 боиси қатъ шудани сафари заминӣ ва ҳавоӣ байни Тоҷикистон ва Россия ва Қазоқистон, кишварҳои асосии сафари муҳоҷирони тоҷик гардид. Дар маҷмӯъ, дар соли 2020 тақрибан 471,000 шаҳрванди Тоҷикистон дар хориҷа буданд. Дар он сол бисёриҳо натавонистанд ба хориҷа сафар кунанд ва он муҳоҷирони хориҷӣ натавонистанд ба ватан баргарданд. Барӯйхатгирии аҳолии соли 2020¹⁹ нишон дод, ки 98,8% муҳоҷирони

¹⁴Назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2024. www.stat.tj

¹⁵Пойгоҳи додаҳои Бонки Ҷаҳонӣ <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?locations=TJ>

¹⁶Пойгоҳи додаҳои Бонки Ҷаҳонӣ <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.1524.ZS?locations=TJ> https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/2024-08/Тоҷикистон_Гузориши_ниҳой_v.4.0_тоза_RU.pdf

¹⁷Миров, Л., Таъсири маориф ва заминаи оилавӣ ба ҷавонони NEET. Навовариҳо ва сармоягузорӣ, № 9, 2020.

<https://cyberleninka.ru/article/n/neet-molodezh-tadzhikistana-rol-obrazovaniya-i-semya>

¹⁸Ҷумҳурии Тоҷикистон. Агенсии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Маълумоти барӯйхатгирии аҳоли дар солҳои 2023 ва 2020. <https://www.stat.tj/en/population-and-housing-census/>

¹⁹<https://www.stat.tj/barujhatgirii-aholi-2020/>, Ҷилди 9. Муҳоҷират.

меҳнатӣ дар Федератсияи Россия буданд, тақрибан 82% маълумоти касбӣ надошанд ва 86% сокинони деҳот буданд.

Аммо, аз соли 2021 инҷониб, ин рақам рӯ ба афзоиш аст ва дар соли 2022 шумораи муҳоҷироне, ки Россияро тарк мекунад, ба қариб 775,600 нафар расид. Аксарияти муҳоҷиронро мардон ташкил медиҳанд, зеро ҳиссаи занон қариб бетағйир боқӣ монда, 16-19% -ро ташкил медиҳад.²⁰ Ҳаҷми муҳоҷират дар солҳои 2023 (723,100 нафар) ва 2024 чунин боқӣ мондааст. Зиёда аз 95% ба Россия муҳоҷират мекунад.

Муҳоҷирати меҳнатӣ ба сифати қувваи корӣ, бахусус дар байни ҷавонони соҳаи сохтмон таъсири мусбат мерасонад. Суръати афзоиши кунунии сохтмони манзил дар Тоҷикистон асосан аз ҳисоби коргарони бомаҳорат, муҳоҷирони собиқ, ки ҳангоми кор дар Россия салоҳиятҳои касбиро ба даст овардаанд, вобаста аст. Вуруди маблағҳои муҳоҷирон низ ба иқтисоди кишвар таъсири назаррас мерасонад. Ба гуфтаи коршиносони Бонки Ҷаҳонӣ, суръати баланди рушди иқтисодӣ дар соли 2022 аз афзоиши таърихии маблағҳои интиқоли ва талаботи қавии ҷамъшуда ба он вобаста буд. Дар соли 2022, маблағҳои интиқоли ба кишвар то 5,3 миллиард доллар (49% ММД) афзоиш ёфтанд, ки қариб ду баробар аз 2,9 миллиард доллар дар соли 2021 аст. Ин тамоюл дар соли 2023 идома ёфт ва то охири сол 5,7 миллиард доллар маблағҳои интиқоли ба кишвар ворид шуданд, ки нисбат ба соли 2022 6,6% афзоишро нишон медиҳад. То соли 2023, ҳаҷми бузургтарини маблағҳои интиқоли ба Тоҷикистон дар соли 2013 ба қайд гирифта шудааст - тақрибан 3,7 миллиард доллар.²¹ Саҳми ҷавонон ва занон дар байни муҳоҷирони меҳнатӣ афзоиш меёбад. Тавре ки аз Ҷадвали 1 дар зер дида мешавад, гарчанде ки ҳамаи нишондиҳандаҳо дар тӯли солҳо аз 600,000 то 750,000 нафар тағйир ёфта буданд (бо коҳиши назарраси шумораи муҳоҷирони меҳнатӣ дар соли 2020 аз сабаби пандемия ва афзоиши якбора баъдан), ҳиссаи занон аз 9,2% дар соли 2006 то 18,75% дар соли 2024 афзоиш ёфт. Ба ҳамин монанд, ҳиссаи муҳоҷирони ҷавон (аз 15 то 29 сола) аз 32,45% дар соли 2009 тадриҷан афзоиш ёфта, дар соли 2024 ба 49,0% расид.

Ҷадвали 1. Муҳоҷирати меҳнатӣ ба хориҷа аз рӯи синну сол ва ҷинс.

	Соли 2006	Соли 2009	соли 2013	Соли 2016	соли 2019	2020*	Соли 2021	Соли 2022	Соли 2023	2024*
Муҳоҷирони меҳнатӣ , ҳазор нафар	609.3	677.4	793.4	517.3	530.9	228.4	373.8	775.6	723.1	730.0
Аз ҷумла:										
- занон, бо %	9.2	40.8	12.6	15.8	14.5	14.4	13.2	16.76	19.63	18.75
- ҷавонони 15-29 сола, бо фоиз	65	32.45	42.64	40.45	41.4	41.4	37.1	39.9	38.9	49.0

Манбаъ: Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2023

* - маълумот аз барӯйхатгирии аҳоли дар соли 2020 ва маълумот аз гузориши солонаи Вазорати меҳнат ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли барои соли 2024.

Федератсияи Россия (ФР) кишвари асосии шуғли муҳоҷирони тоҷик аст ва дар ду соли охир чораҳо оид ба назорати муҳоҷирати ғайриқонунӣ (иҷозатномаҳои корӣ, донишҷӯи забон барои муҳоҷирон ва фарзандони онҳо, истиқомат дар ҷои бақайдгирӣ, бақайдгирии ҳарбӣ, қорӣ намудани қоидаҳои маҳрум кардан аз шаҳрвандӣ барои ҳама гуна вайронкунии қонун барои шахсоне, ки шаҳрвандиро аз рӯи таваллуд нагирифтаанд ва ғайра) тақвият дода шудаанд. Ин боиси ихроҷи шаҳрвандони ҷавони сершумори тоҷик ё манъи вуруд, инчунин поймолшавии васеи ҳуқуқҳои муҳоҷирон шудааст. Бинобар гуфторҳои «беғонаҳароси» мақомот, ҷомеаи Россия нисбат ба муҳоҷирон аз Осиеи Марказӣ таҳаммулпазирии камтар зоҳир мекунад. Зиёда аз як миллион

²⁰Бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2023

²¹Гуруҳи Бонки Ҷаҳонӣ. Гузориши иқтисодии Тоҷикистон, ки ба корхонаҳои давлатӣ ва бетарафии рақобатӣ тамаркуз мекунад, тобистони соли 2024. Дастрас дар ин ҷо: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/d3c4e0dfd0251429814b709af3ed2111-0080062024/асли/Тоҷикистон-Иқтисодӣ-Навсозӣ-Тобистон-2024-ru.pdf>

шаҳрванди Россия – миллатҳои ўзбек, тоҷик ва қирғиз худро дар мавқеи осебпазир мебинанд.²² Бо вучуди чунин бӯҳронҳо ва пастравии иқтисодӣ, муҳоҷирон (асосан) дар Россия боқӣ мемонанд ва ҳаҷми нисбатан баланди интиқоли пулро нигоҳ медоранд, зеро дар соҳаҳои, ки муҳоҷирон дар Россия бештар ба онҳо мераванд, музди миёнаи меҳнат афзоиш ёфтааст (ба ҳисоби миёна, афзоиш дар солҳои 2021-2024 1,5 маротиба ро ташкил медиҳад).²³

Қоидаҳои саҳттари иқомат ва мушкилоти вуруд ва иқомат дар Россия ба омили шитобдиҳандаи муҳоҷират аз Тоҷикистон барои ҷустуҷӯи бозорҳои нави меҳнатӣ табдил ёфтаанд. Дар ҳоле ки дар соли 2023, дар ҳудуди 6601 нафар ба Аврупо ва Осиё рафтаанд, дар ниҳаи аввали соли 2024 - 7540 нафар ба ин минтақаҳо рафтаанд ва то охири соли 2024 ин рақам аз 10 000 гузаштааст.²⁴

Дар соли 2024, Тоҷикистон бо як қатор кишварҳо дар соҳаи муҳоҷирати меҳнатӣ шартномаҳо ба имзо расонидааст. Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо 15 кишвар, аз ҷумла Федератсияи Россия, Беларус, Озарбойҷон, Қазоқистон, Ўзбекистон, Туркменистон, Эрон, Туркия, Ҳиндустон, Қатар, Кувайт, Аморати Муттаҳидаи Араб, Чин, Ҷопон ва Корея 41 санади ҳуқуқӣ дар соҳаи меҳнат имзо кард. Таваҷҷуҳи махсус ба эҷоди ҷаҳорҷӯбаи меъёрӣ барои тақвияти минбаъдаи муносибатҳои дӯҷониба зоҳир карда шуд. Ин созишномаҳо омӯзиши забон ва омӯзиши пеш аз сафарро барои муҳоҷирон пешбинӣ мекунанд. Хадамоти муҳоҷират ва марказҳои омӯзиши пеш аз сафари он масъули татбиқи ин тадбирҳо мебошанд. Дар соли 2024, Вазорат инчунин 12 лоиҳаи нави созишномаҳои ҳамкорӣ бо Россия ва минтақаҳои он, аз қабили Тотористон, инчунин бо Гурҷистон, Лаҳистон, Сербия, Белгия, Британияи Кабир, Корея, Ҷопон, Қатар, Кувайт ва Арабистони Саудӣ таҳия кардааст.

Илова бар Россия, муҳоҷирон ба самтҳои ба монанди Корея, Ҷопон, кишварҳои Аврупо, Англия, Қатар ва Кувайт таваҷҷуҳи бештар зоҳир мекунанд. Тибқи иттилои Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон, тақрибан 6000 шаҳрванди Тоҷикистон дар се соли охир дар Англия мавсимӣ (дар соҳаи кишоварзӣ) кор кардаанд ва бо даъвати корфармоён мунтазам ба ин кишвар сафар мекунанд. Зиеда аз 1000 нафар барои кор дар Қатар сабти ном шудаанд ва дар соли 2024, 54 нафар ба онҳо сафар кардаанд. Коргарон асосан дар чорводорӣ, сохтмон, таъмири мошинҳо ва анборҳо ва хидматрасонии меҳмонхонаҳо ниёз доранд. Донишҷӯи забонҳои англисӣ ё арабӣ зарур аст. Бо Кувайт созишномаи байниҳуқуматӣ ба имзо расидааст ва айни замон тасдиқ карда мешавад. Гурӯҳи аввали кафшергарони муҳоҷир дар соли 2025 ба Корея ба нақша гирифта шудааст. Бисёре аз муҳоҷирон инчунин мехоҳанд ба кишварҳои Балтика барои кор ҳамчун ронандагони мошинҳои боркаши вазнин, дар сохтмон ва дар баҳши хидматрасонӣ раванд. Аммо дар ин ҳолат, гирифтани равонид мушкил аст. Инчунин, сафар ба ҳамаи ин кишварҳо донишҷӯи забонҳои хориҷӣ, ҳадди аққал забони англисиро талаб мекунанд, ки яке аз монетаҳои муҳоҷирати оммавии муҳоҷирон мебошад. Аз ин рӯ, марказҳои муҳоҷират ба пешниҳоди омӯзиши забонҳои хориҷӣ шурӯъ кардаанд.

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки мушкилоти асосии монеташиаванда ба шуғли ҷавонон набудани малака ва таҷрибаи зарурии корӣ, норасоии ҷойҳои корӣ ва музди меҳнати паст мебошанд. Ҳамчунин дар гузариш аз таҳсил ба кор мушкилот вучуд доранд, зеро механизмҳои барои таъмини гузариши бефосила вучуд надоранд. Масалан, барномаи таълимии мактаби миёнаи асосӣ метавонад омодагӣ барои ворид шудан ба бозори меҳнат, усулҳои ҷустуҷӯи кор ва шинос шудан бо вазъи бозори меҳнатро дар бар гирад. Системаи пайгирии хатмкунандагони муассисаҳои касбӣ ва таълимӣ (дар ҳама сатҳҳо) барои рушди тафаккури таҳлилий бояд ҷорӣ карда шавад. Роҳнамоии касбӣ ва омӯзиш бояд ба барномаи таҳсилоти миёнаи асосӣ ворид карда шавад.

Дар соли 2024, дар сиёсати маориф тағйирот ворид карда шуданд. То соли 2024, таҳсил то синфи 9 дар таҳсилоти миёнаи асосӣ (то синни 16-солагӣ) - ҳатмӣ буд. Дар соли 2024, ба Қонуни

²² https://storage.googleapis.com/crg/russia-migrant-discrimination.html?utm_source=telegram&utm_medium=social&utm_campaign=post

²³ <https://dzen.ru/a/Z5D4xBxRxc9CB5S>

²⁴ Омори Вазорати меҳнат ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли оид ба муҳоҷират барои солҳои 2020-2024.

Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи маориф" тағйирот ворид карда шуданд, ки таҳсилоти 11-соларо ҳатмӣ (то синни 18-солагӣ) эълон кард. Дар натиҷаи ин қарор, интизорӣ меравад, ки шумораи ҷавононе, ки дар муассисаҳои таҳсилоти ибтидоӣ ва миёнаи касбӣ (литсейҳои касбӣ ва коллеҷҳои касбӣ) таҳсил мекунанд, тақрибан ду баробар афзоиш ёбад.

3 СОХТОРИ ИНСТИТУТСИОНАЛӢ ВА ИДОРАКУНИӢ

Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон (ВММША) масъули татбиқи сиёсати шуғл, таҳлили вазъият ва пешгӯии талаботи бозори меҳнат мебошад.²⁵ Сохтори он, Агентии меҳнат ва шуғл аҳоли (АМША)-ро дар бар мегирад, ки шабакаи марказҳои таълими калонсолон ва Маркази роҳнамоии касбиро идора мекунад, инчунин Институти тадқиқоти меҳнат, муҳоҷират ва шуғлро дар бар мегирад. Хадамоти муҳоҷират низ дар дохили ин вазорат фаъолият мекард ва то декабри соли 2023 муассисаҳои таҳсилоти ибтидоии касбӣ (литсейҳои касбӣ) ва Маркази методологии назорати сифати таълимро дар бар мегирифт.

Дар моҳи феврالی соли 2025, Ҳукумат²⁶ Низомномаи нави Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии Ҷумҳурии Тотористон тасдиқ кард. Тибқи ин низомнома, илова бар вазифаҳои анъанавии худ дар самти мусоидат ба шуғл ва рушди бозори меҳнат ва идоракунии марказҳои таҳсилоти калонсолон, ин вазорат инчунин вазифаҳои навро дар таҳияи низоми миллии таҳассус ва рушди малакаҳо, инчунин табдили рақамии соҳаи меҳнат, муҳоҷират ва шуғл иҷро хоҳад кард.

Дар соли 2025, дар назди Вазорати меҳнат, Вазорати тандурустӣ ва рушди иҷтимоӣ (дар асоси Маркази методологии мониторинги сифати таълим) як Муассисаи нави давлатӣ, Маркази таҳияи стандартҳои салоҳияти касбӣ таъсис дода шуд, ки рушди низоми таҳассусро пеш мебарад. Муассисаи давлатии "Маркази таҳсилоти калонсолони Тоҷикистон" низ ба "Маркази рушди ҳунарҳо ва малакаҳои муосири касбӣ" табдил дода шуд ва бевосита тобеи ВММША мебошад.

Бояд қайд кард, ки АМША тадбирҳои сиёсати фаъоли бозори меҳнатро дар доираи Барномаи давлатии мусоидат ба шуғли аҳоли маблағгузорӣ мекунад, татбиқи онҳоро назорат мекунад ва ба Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии ҚТ ҳисобот медиҳад.

Асосҳои ҳуқуқии сиёсати меҳнат ва кафолатҳои иҷтимоӣ дар сурати аз даст додани ҷойи кор ва мусоидат ба шуғли аҳоли аз ҷониби Кодекси меҳнат (соли 2017)²⁷ ва Қонун "Дар бораи мусоидат ба шуғли аҳоли" (соли 2003) муайян карда шудаанд, ки тадбирҳои махсусро барои меҳнат ва шуғли ҷавонон пешбинӣ мекунанд.

Кодекси меҳнат боби махсус (боби 15) ва якҷанд моддаҳоро дар бар мегирад, ки барои корфармоён, ки маъюбон, занон ва ҷавонон, аз ҷумла наврасонро ба кор мегиранд, имтиёзҳои иловагиро муқаррар мекунад. Қонун, инчунин таъйиз, меҳнати маҷбурӣ ва истифодаи меҳнати занон ва ноболиғонро (то 18-сола) дар корҳои вазнин, зеризаминӣ ва хатарнок манъ мекунад. Имтиёзҳо инчунин барои кормандоне, ки дар муассисаҳои таълимӣ таҳсил мекунанд, пешбинӣ шудаанд. Тибқи Кодекси меҳнат, синни ҳадди ақали кор 15 сол ва дар ҳолатҳои истисноӣ (бо розигии волидон) 14 сол муқаррар карда шудааст.

Мувофиқи моддаи 128 Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон, давлат ба шахрвандон дар соҳаи шуғл кафолат зеринро таъмин менамояд:

- ҳимоя аз ҳама гуна шакли таъйиз ва таъмини имкониятҳои баробар барои ба даст овардани касб ва кор;

²⁵Маълумоти бештар дар вебсайти Вазорати меҳнат ва ҳифзи иҷтимоии Ҷумҳурии Тотористон www.mehnat.tj

²⁶Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тотористон аз 28 феврالی соли 2025 № 117.

²⁷Матни Кодекси меҳнат дар ин ҷо дастрас аст: <https://ncz.tj/content/трудовай-кодекс-респресси-тажикистон>

- омодагии касбӣ, бозомӯзӣ, такмили ихтисоси шахсони бекор, шуғлдошта ва камдаромад, ки кӯдакони то 3-соларо нигоҳубин мекунанд, инчунин ташкили корҳои ҷамъиятӣ барои бекорон;
- омодагии касбӣ, бозомӯзӣ, такмили ихтисос, ташкили корҳои ҷамъиятӣ барои кормандоне, ки дар вақти нопурра кор мекунанд, бо назардошти тағйирот дар истеҳсолот дар ташкилот, инчунин дар сурати аз нав ташкил кардан ва (ё) кам кардани ҳаҷми кор аз ҷониби корфармо;
- мусоидат ба рушди соҳибқориҳои хурду миёна;
- ташкили миёнаравӣ дар соҳаи меҳнат ва шуғл;
- пешниҳоди хизматрасониҳои роҳнамоии касбӣ, маълумот дар бораи ҷойҳои қориҳои ҳоли ва ҷойҳои ҳолии қорӣ;
- самтгирии низоми таҳсилоти касбӣ барои тайёр кардани мутахассисон мувофиқи талаботи бозори меҳнат;
- таҳия ва татбиқи чораҳо оид ба муайян ва қонунӣ гардонидани муносибатҳои меҳнатӣ;
- дар созишномаҳои сармоягузори муқаррар кардани ўҳдадорҳои сармоягузорон оид ба таъмини омӯзиши касбӣ, таъсиси ҷойҳои нави қорӣ ва нигоҳдориҳои ҷойҳои қориҳои мавҷуда;
- фароҳам овардани шароит барои рушди тайёрии касбӣ, бозомӯзӣ ва такмили ихтисос мустақиман дар дохили ташкилот;
- ҳамқориҳои мақомоти ваколатдор оид ба масъалаҳои шуғл бо корфармоён;
- таъмини шароити шуғли шахсоне, ки қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ намудааст.

Дар Қонун «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатӣ оид ба ҷавонон» (2004) Таърифи ҷавонон ҳамчун гурӯҳи иҷтимоӣ-демографӣ дода мешавад, ки афроди аз 14 то 30-соларо дар бар мегирад. Мувофиқи таснифоти Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тотористон, ҷавонон аз 15 то 29 сола ҳисобида мешаванд.

Қонун "Дар бораи мусоидат ба шуғл" муқарраротеро барои таъмини татбиқи кафолатҳои давлатии дар боло зикршуда дар доираи Кодекси меҳнат ба таври ройгон пешбинӣ мекунад ва инчунин муқарраротеро дар бар мегирад, ки фаъолияти Агентии меҳнат ва шуғлро ҳамчун мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи меҳнат ва шуғл танзим мекунанд. Қонун инчунин таърифҳои зеринро пешниҳод мекунад:

- *Тадбирҳои фаъол оид ба мусоидат ба шуғл* чораҳои мебошанд, ки барои мусоидат ба барқарорсозии шуғли шаҳрвандони бекор ва васеъ кардани имкониятҳои шуғли онҳо пешбинӣ шудаанд. Ин чораҳо инҳоянд: кӯмак дар ёфтани қор, омӯзиши касбӣ ва бозомӯзии бекорон, мусоидат ба худмашғулият, дастгирии фаъолияти соҳибқориҳои хурду миёна ва дигар намудҳои чораҳо оид ба мусоидат ба шуғл.
- *Дастгирии иҷтимоии шаҳрвандони бекор* - пешниҳоди хизматрасонӣ барои мусоидат ба шуғл; пардохти кӯмакпулиҳои бекорӣ ва стипендияҳо барои омӯзиши касбӣ ва бозомӯзии шаҳрвандони бекор; расонидани кӯмаки молиявӣ ба аъзои оилаи бекорони то 15-сола, расонидани кӯмаки молиявӣ ба шаҳрвандони бекоре, ки мехоҳанд ба фаъолияти соҳибқорӣ машғул шаванд.

Ин қонун тадбирҳои мушаххасро барои мусоидат ба шуғли ҷавонон пешбинӣ намекунад. Тадбирҳои мусоидат ба шуғл дар доираи ҳадафҳои пешбинишуда дар Барномаи давлатии мусоидат ба шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023-2027, ки инчунин тадбирҳои мусоидат ба шуғли ҷавононро дар бар мегирад, амалӣ карда мешаванд.²⁸

Барнома тадбирҳои фаъол ва ғайрифавоқиро барои мусоидат ба шуғл дар бар мегирад. *Тадбирҳои фаъол* ҷалби шаҳрвандони бекор ба омӯзиши касбӣ, қорҳои ҷамъиятии пулакӣ, додани қарзҳои имтиёзнок барои соҳибқориҳои хусусӣ, пешниҳоди хизматрасонии роҳнамоии

²⁸Бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тотористон аз 28 март соли 2023 № 135 тасдиқ шудааст. Чунин барномаҳо барои давраи миёнамуҳлат, ҳар се ё панҷ сол қабул карда мешаванд.

касбӣ, ҷойгиркунии шаҳрвандони бекор тавассути ярмаркаҳои ҷойҳои корӣ ва ҷойҳои нави корӣ дар бахшҳои гуногуни иқтисодӣ, шуғли шаҳрвандони осебпазир тавассути ҷойҳои корӣ дар асоси квота (квотаҳо) ва пардохти кӯмакпулиҳои бекориро дар бар мегирад. Барои дастрасӣ ба ин хизматрасониҳо, ҷўяндагони кор бояд дар идораҳои минтақавии Агентии меҳнат ва шуғли аҳоли дар ҷои зисти худ ба қайд гирифта шаванд. Ин барнома аз Фонди суғуртаи иҷтимоӣ маблағгузори мақсаднок мегирад, ки аз ҳисоби саҳмҳои корфармо (20% аз ҳисоби музди меҳнат) ташкил мешавад. Қисми зиёди маблағҳои ин фонд инчунин барои пардохтҳои нафақа сарф карда мешаванд.

Барои пешгирии афзоиши бекорӣ дар байни ҷавонон ва мусоидат ба шуғли онҳо, дар давраи амалисозии Барнома тадбирҳои зерин амалӣ карда мешаванд:

- мусоидат дар таъмини шуғли ҷавонон тавассути ҷойҳои холии корӣ (145,6 ҳазор нафар);
- пешниҳоди хизматрасонии роҳнамоии касбӣ ва машваратӣ (82,5 ҳазор нафар);
- ҷалби ҷавонон ба курсҳои кӯтоҳмуддат барои таҳсилоти касбӣ, такмили ихтисос ва бозомӯзӣ аз рӯи касбҳои, ки дар бозорҳои меҳнати дохилӣ ва хориҷӣ талабот доранд (60,7 ҳазор нафар);
- ҷалби ҷавонон ба иҷрои корҳои ҷамъиятии пулакӣ (19,2 ҳазор нафар);
- дастгирии ташаббусҳои ҷавонон дар ташкили фаъолияти соҳибкорӣ ва рушди хунаҳои милли тавассути додани қарзҳои имтиёзнок ба онҳо (5,9 ҳазор нафар);
- дастгирии иҷтимоии ҷавонон тавассути таъин ва пардохти кӯмакпулиҳои бекорӣ (49,4 ҳазор нафар).

Дар давраи солҳои 2023 ва 2027, тавассути татбиқи ин тадбирҳо, 363,3 ҳазор ҷавон бо ҷойи кор таъмин карда мешаванд.

Дар соли 2022, Ҳукумати инчунин Консепсияи рушди шуғли самаранок дар Ҷумҳурии Тотористонро то соли 2040 тасдиқ кард. ²⁹Дар Консепсия тадбирҳои гуногун барои афзоиши шуғли самаранок пешбинӣ шудаанд, ки ба таъсиси босуръати ҷойҳои корӣ ва ҷалби аҳолии қобили меҳнат дар шуғл нигаронида шудаанд. Дар соли 2020, Ҳукумати инчунин Барномаи давлатии таълими касбии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тотористонро барои солҳои 2021-2025 тасдиқ кард. Дар соли 2023, Ҳукумати ³⁰Барномаи миёнамӯҳлати таълими кадрҳои касбӣ дар соҳаи таҳсилоти ибтидоӣ ва миёнаи касбӣ барои солҳои 2023-2027-ро тасдиқ кард, ки ба васеъ кардани дастрасии ҷавонон ба таҳсилот таъкид мекунад.

Инчунин, дар кишвар Кумитаи ҷавонон ва варзиш дар назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тотористон фаъолият мекунад, ки мақомоти ваколатдори давлатӣ оид ба корҳои ҷавонон буда, вазифаҳои махсуси иҷроия, назорат, иҷозатномадиҳӣ ва дигар вазифаҳои марбут ба корҳои ҷавонон, тарбияи ҷисмонӣ ва варзишро иҷро мекунад. ³¹Ин Кумита бо Вазорати меҳнат ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли ва Агентии меҳнат ва шуғл дар масъалаҳои шуғл ҳамкорӣ мекунад ва ба инҳо мусоидат мекунад:

- рушди фаъолияти соҳибкорӣ, иқтисодӣ ва хунаремандӣ дар байни ҷавонон ва андешидани чораҳо барои фароҳам овардани шароити мусоид барои истиқлолияти иқтисодии ҷавонон;
- дар таълиму тарбияи ҷавонон шароити мусоидро барои дастгири ва ҳавасмандгардонии ҷавонони боистеъдод фароҳам меорад;
- яққоя бо мақомоти дахлдори давлатӣ, шуғли ҷавонон, таъсиси ҷойҳои кории иловагӣ, аз ҷумла фаъолиятҳои корӣ дар хориҷи кишвар, омӯзиш оид ба касбҳо, ихтисосҳо ва забонҳо.

Ҳамзамон, ин Кумита маблағҳои худро барои татбиқи тадбирҳои дар боло зикршуда надорад.

²⁹Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тотористон аз 28 майи соли 2022, № 263.

³⁰Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тотористон аз 31 августи соли 2023, № 420.

³¹ http://www.portali-huquqi.tj/publicadliya/view_qonunhoview.php?showdetail=&asosi_id=19877

4 ТАДБИРҲОИ ФАЪОЛ ДАР БОЗОРИ МЕҲНАТ БАРОИ ҶАВОНОН

Фаъолияти АМША оид ба мусоидат ба шуғли аҳоли дар доираи Барномаи давлатии мусоидат ба шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023-2027 муайян карда шудааст.

Тавре ки дар Ҷадвали 2 дар зер нишон дода шудааст, шумораи ҷӯяндагони кор ба Хадамоти шуғл (АМША) аз соли 2015 то 2024 1,55 маротиба (аз 72,521 то 112,545 нафар) афзоиш ёфтааст, дар ҳоле ки шуғл 1,88 маротиба (аз 38,952 то 73,258 нафар) афзоиш ёфтааст. Шумораи бекороне, ки омӯзиш дидаанд, 1,08 маротиба ва фарогирии корҳои ҷамъиятӣ 1,25 маротиба афзоиш ёфтааст. Ҳамзамон, дастгирии ташаббусҳои соҳибкорӣ (дар шакли кӯмаки молии баргардонидашаванда) 32% коҳиш ёфтааст ва фарогирии ҷавонон бо хидматҳои роҳнамоии касбӣ аз соли 2015 то 2023 28,6% афзоиш ёфтааст, аммо дар соли 2024 ба сатҳи соли 2015 якбора коҳиш ёфтааст.

Зиёда аз 73% бекорони бақайдгирифташуда, ки касб ё таҷрибаи касбӣ надоранд, наметавонанд дар бозори меҳнат рақобат кунанд ва зиёда аз 62% бекорон ҷавонони аз 15 то 29 сола мебошанд. Ин рақам аз соли 2015 инчониб қариб бетағйир мондааст. Аз 48,300 бекори бақайдгирифташуда дар соли 2023, ҷавонони аз 15 то 18 сола 4,8%, ҷавонони аз 18 то 24 сола 23,2% ва ҷавонони аз 25 то 29 сола 32,7%-ро ташкил доданд.³²

³²Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2024.

Ҷадвали 2. Нишондиҳандаҳои фаъолияти АМША барои солҳои 2015-2024

Нишондиҳандаҳо	Кӯ метавонад аз барнома манфиат гирад?	Хизматрасониҳои асосии пешниҳодшуда ва давомнокӣ (агар дахл дошта бошанд)	соли 2015	соли 2018	соли 2019	соли 2020	Соли 2021	Соли 2022	Соли 2023	2024*
Дар АМША ба қайд гирифта шудааст, нафар	Ҳамаи онҳое, ки дар АМША сабти ном шудаанд	Дар давоми сол	72,521	92 631	106,542	103,457	106 262	110,484	106,579	112,545
Аз инҳо: - ҷавонон дар %	Ҳамаи ҷавонони аз 15 то 29 сола, ки дар АМША сабти ном шудаанд	Дар давоми сол	42.6	50.3	47.7	50.2	41.3	70.1	47.5	48.0
Тадбирҳои ғайрифазол дар бозори меҳнат										
Бекор эътирофшудагон, нафар	Мақоми бекор расман аз ҷониби комиссияи махсус дода мешавад	Эътироф дар рӯзи 11-ум пас аз санаи бақайдгирӣ дар АМША	51 122	49,662	48,967	49,888	54,564	53,519	48,328	64,577
Аз инҳо: - кумакпулии бекорӣ гирифтанд, одамон.	Танҳо шахсони бекори расман эътирофшуда ба имтиёзҳо дастрасӣ доранд	Кумакпулӣ барои 3 моҳ пардохт карда мешавад.	9 839	11 012	14 140	14,350	12,899	12,993	15,714	18,377
Тадбирҳои фаъол дар бозори меҳнат										
Шумораи умумии кормандон.	Ҳамаи шахсоне, ки дар АМША ба қайд гирифта шудаанд	Дар давоми сол	38,952	63,100	76,374	72 189	70 641	74,529	72,798	73 258
Аз инҳо: • Аҳоли тавассути ярмаркаҳои ҷойҳои корӣ ба кор таъмин шуданд.	Ҳамаи шахсоне, ки дар АМША ба қайд гирифта шудаанд	Дар давоми сол	-	722	752	864	847	1031	1003	786
Ба корҳои ҷамъияти фиристода шуданд, нафар	Ҳамаи шахсоне, ки дар АМША ба қайд гирифта шудаанд	2-3 моҳ	5,346	5,486	5 511	5 912	6 132	6,334	6 261	6,706
Барои омӯзиши кӯтоҳмуддати касбӣ фиристода шуданд, ³³ нафар	Ҳамаи шахсоне, ки дар АМША ба қайд гирифта шудаанд	Омӯзиши 1-3 моҳа	18,397	16,710	17,900	17,958	21 207	22,384	20,700	20 100
Хизматрасониҳои роҳнамоии касбиро гирифтанд, нафар	Ҳамаи шахсоне, ки дар АМША ба қайд гирифта шудаанд	Дар давоми сол	28,982	30,994	33,925	33,859	43,363	46,409	37,272	28,904
Барои оғози тиҷорат кумаки молии (баргاردонидашаванда) гирифта шудааст, нафар.	Ҳамаи шахсоне, ки дар АМША ба қайд гирифта шудаанд	Дар давоми сол	3,937	3,956	3,981	3,618	3,323	3,240	2 802	2,670

Манбаъ: Агенсии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2024

* - маълумоти пешакӣ аз гузориши солномаи АМША барои соли 2024.

³³Омӯзиши касбӣ барои бекорон дар курсҳои кӯтоҳмуддат дар самти АМША аз ҷониби АМША маблағгузорӣ карда мешавад ва стипендия пардохт карда мешавад.

Омӯзиши касбӣ. Аз 20,700 нафар (49,1% ҷавонон), ки дар соли 2023 бо истифода аз маблағҳои АМША барои омӯзиш фиристода шуданд, 19,430 нафар омӯзишро хатм карданд ва беш аз 62% аз онҳое, ки омӯзиш дидаанд, ба кор қабул карда шуданд. Ҷавонон 47,3% аз шумораи умумии онҳо ташкил медиҳанд.³⁴

Дар аини замон, омӯзиши касбӣ барои бекорон танҳо бо маблағгузори АМША маҳдуд намешавад; бекорон инчунин омӯзиши худро маблағгузорӣ мекунанд.

Чун аёнча, Тоҷикистон бо норасоии ҷойҳои омӯзишӣ дар сатҳҳои анъанавии таҳсилоти касбӣ (таҳсилоти ибтидоӣ, миёна ва осои касбӣ) рӯбарӯ буд. Аз ин рӯ, дар соли 1991 кишвар ба рушди фаъолони омӯзиши кӯтоҳмуддати касбӣ³⁵ тавассути шабакаи марказҳои омӯзишӣ барои бекорон, ки дар доираи АМША таъсис дода шудаанд, шурӯъ кард.³⁶ Дар соли 2008, бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон (5 март соли 2008, № 115), Муассисаи давлатии "Маркази таҳсилоти калонсолони Тоҷикистон" (МТК) бо чор филиал дар назди АМША таъсис дода шуд, ки ба ВММША итоат мекунад³⁷. То соли 2025, системаи АМША шабакаи 38 маркази таълими калонсолон (МТК) -ро дар бар мегирифт³⁸, ки курсҳои гуногуни омӯзиши кӯтоҳмуддатро пешкаш мекард. Дар соли 2025, МТК-ҳо ба Муассисаи давлатии "Маркази рушди ҳунарҳо ва малакаҳои касбии муосир" табдил дода шуданд, ки аз системаи АМША хориҷ карда шуд ва ҳоло ба Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии ҚТ таъсис аст.³⁹

Дар соли 2024, дар маҷмӯъ 55,361 нафар дар марказҳои гуногуни омӯзиши АМША таҳсил карданд, ки 4,034 нафар нисбат ба соли 2023 зиёдтар аст. Аз ин шумора, 20,100 нафар дар доираи барномаи АМША (аз ҷониби АМША маблағгузорӣ ва стипендия гирифтанд) таҳсил гирифтанд. 34,660 нафари боқимонда маблағи таҳсили худро пардохт карданд, аз ҷумла 12,033 нафар, ки⁴⁰ аз саноати салоҳияти касбӣ (валидатсия) гузаштанд ва барои ин хидмат пардохт карданд.⁴¹ Валидатсия барои муҳоҷирони ҷавони баргашта махсусан ҷолиб аст. Таълимгирандагони боқимонда маблағи таҳсили худро пардохт карданд. Ин марказҳо на танҳо омӯзиши касбӣ, балки омӯзиши малакаҳои ҳаётӣ, курсҳои забон ва курсҳои асосии саводнокӣ низ пешниҳод мекунанд. Муҳимтар аз ҳама, ин марказҳо барои ҳамаи афроди аз 15-сола боло кушодаанд ва ҳеҷ гуна талаботи таҳсилоти пешакӣ вуҷуд надоранд. Занон 47,64% таълимгирандагони АМША-ро ташкил медиҳанд. Занон 74,9% омӯзиши касбии кӯтоҳмуддати пешниҳодшударо аз ҷониби хадмоти шуғл ташкил доданд.⁴² Омори иштироки ҷавонон дар намудҳои гуногуни омӯзиш ҷамъоварӣ карда мешавад, аммо нашр карда намешавад.

Миёнаравӣ дар шуғл. Яке аз фаъолиятҳои асосии АМША миёнаравии шуғл мебошад, ки аз муроҷиати бекорон ба корфармоён барои ҷойҳои холии эълоншуда, гузаронидани маъракаҳои иттилоотӣ, баргузори ҷойҳои корӣ ва наشري ҷойҳои холии корӣ дар портали миллии шуғли www.kor.tj иборат аст. Тибқи маълумоти АМША дар бораи шуғли бекорон аз рӯи соҳаҳо, чунон ки дар Ҷадвали 3 нишон дода шудааст, афзоишро дар саноат, нақлиёт ва коммуникатсия ва сохтмон мушоҳида кардан мумкин аст. Соҳаҳои зерин барои шуғл маълумтарин мебошанд: кишоварзӣ, маориф, саврат, сохтмон, тиҷорат ва хӯроки умумӣ ва умуман бахши хизматрасонӣ. Омори шуғли ҷавонон ҷамъоварӣ карда мешавад, аммо нашр карда намешавад.

³⁴Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2024.

³⁵Ин омӯзиши кӯтоҳмуддат ҳануз ба низмати таҳсилоти ибтидоӣ ва миёна касбӣ таъсис надидааст.

³⁶Дар асоси азнавтаракидҳои мактабҳои касбӣ се маркази таълими дар шаҳрҳои Душанбе, Хучанд ва Ҷӯлоб) таъсис дода шуданд.

³⁷http://portali-huquqi.tj/publicadlya/view_donunhovev.php?showdetail=&asosi_id=9069

³⁸Системаи марказҳои таълими АТЗН аз 35 маркази таълими калонсолон, 2 маркази таълими (дар шакли корхонаҳои воҳиди давлатӣ дар шаҳрҳои Душанбе ва Хучанд) ва Маркази таълими модули Душанбе бо филиалҳо иборат аст.

³⁹Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 28 феврал соли 2025 № 117 «Дар бораи Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон».

⁴⁰Тасдиқ эътирофи салоҳияти касбии аз ҷониби донишҷӯи калонсол дар доираи таҳсилоти ғайрирасмӣ ва ғайрирасмӣ ба даст овардашуда, новобаста аз макон ва вақти ба даст овардани он ва пешниҳоди ҳуҷҷати давлатӣ дар бораи натиҷаҳои бадастомада (шаҳодатнома) мебошад (моддаи 1 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҳсилоти калонсолон»).

⁴¹Ҳисоботи АТЗН барои соли 2024.

⁴²Ҳисоботи АТЗН барои соли 2024.

Ҷадвали 3. Бокортаъминкунӣ тавассути Агентии меҳнат ва шуғли аҳоли, аз рӯи бахшҳои иқтисодӣ, соли 2015-2023

	соли 2015	соли 2020	Соли 2021	Соли 2022	Соли 2023
Шумораи умумии бо кор таъминшудагон, нафар	37 952	72 189	70 641	74 529	72 798
аз ҷумла аз рӯи соҳа:					
• дар саноат	2 436	5 628	5 238	14 699	6 372
• дар соҳаи кишоварзӣ	4 827	10 551	9 062	9 534	7 688
• дар соҳаи нақлиёт ва коммуникатсия	749	1 637	1 623	1 646	1 789
• дар соҳтмон	3 881	5 497	4 531	4 625	5 629
• дар соҳаи савдо ва хӯроки умумӣ	2 139	4 553	4 248	4 515	3 249
• дар соҳаи хоҷагии манзилию коммуналӣ	1 644	2 992	2 078	2 228	2 529
• дар соҳаи хизматрасонии истеъмолий	1 643	1 684	2 921	2 629	2 584
• дар соҳаи тандурустӣ	5 213	6 591	5 707	5 831	1 488
• дар соҳаи маориф	445	9 433	7 900	9 846	7 238
• дар фарҳанг ва санъат	244	1 390	545	793	700
• дар мақомоти роҳбарикунанда	488	1 410	809	2 704	1 695
• дар дигар соҳаҳо	14 240	20 823	25 979	15 479	31 837

Манбаъ: Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2024.

Корҳои ҷамъиятии музднок. Тавре ки дар Ҷадвали 2 нишон дода шудааст, аз соли 2015 то 2024 иштирок дар корҳои ҷамъиятии музднок 25% афзоиш ёфтааст (аз 5346 то 6706 нафар). АМША танҳо 50% хароҷоти хидмати ҷамъиятии пулакиро пӯшонида метавонад, ки 50% боқимондари корфармоён тавассути музди меҳнат саҳм мегузоранд. Аз ин рӯ, ташкили ин шакли шуғли муваққатӣ асосан аз дастрасии маблағҳои корфармоён вобаста аст. Аз 6261 нафаре, ки дар соли 2023 дар хидмати ҷамъиятии пулакӣ иштирок доштанд, 46% ҷавонон буданд.⁴³

Кӯмаки молиявӣ барои оғози соҳибкорӣ. Самти дигари фаъолияти АМША дастгирии ташаббусҳои соҳибкорӣ дар байни бекорон мебошад. Тавре ки дар Ҷадвали 2 нишон дода шудааст, гарчанде ки фарогирии ин хидматҳо аз соли 2015 то 2024 қариб сеяк коҳиш ёфтааст (аз 3937 то 2670 нафар), ин хидмат дар байни бекорон талабот дорад. Маблағи кӯмаки бефоиз метавонад аз 2000 то 8000 сомонӣ бошад ва барои фаъолияти истеҳсолий ба мӯҳлати як сол дода мешавад.⁴⁴ Омори ҷавонон ҷамъоварӣ карда мешавад, аммо нашр карда намешавад.

Хизматрасониҳои роҳнамоии касбӣ. АМША инчунин Маркази роҳнамоии касбиро идора мекунад, ки бо фармоиши АМША ба бекорон роҳнамоии касбӣ медиҳад, инчунин мустақилона ба мактабҳо ташриф меорад ва ба хатмкунандагони мактабҳо хизмат мерасонад. Зиеда аз 28,000 ҷавон солоне хидматҳои гуногуни роҳнамоии касбиро мегиранд, ки 15-18% тамоми ҷавононро, ки солоне ба бозори меҳнат ворид мешаванд (хатмкунандагони синфҳои 9 ва 11), ташкил медиҳанд. Низомии маориф сохтори роҳнамоии касбиро надорад.

Ба умумӣ қардани омили кор бо ҷавонон тавачҷӯҳи кофӣ зоҳир карда намешавад, зеро омили мавҷудаи ҷавонон нашр намешавад, ки ин дар арзёбии иштироки ҷавонон дар тадбирҳои фаъоли сиёсати бозори меҳнат мушкилот эҷод мекунад.

Дар тӯли 5-7 соли охир, дар Тоҷикистон талабот ба хизматрасониҳои рақамӣ дар бозори меҳнат афзоиш ёфтааст, ки ин зарурати васеъ қардани дастрасии рақамии агентҳои меҳнат ва шуғло ба вуҷуд овардааст.

АМША мисолҳои бомуваффақият татбиқ қардани навовариҳо ва хидматҳои навро дорад. Дар Тоҷикистон, дар Илмхона Скидкассератори малакаҳои суръатбахш курси ройгони офлайнӣ оид ба фрилансинги рақамӣ пешниҳод карда мешавад.⁴⁵ Он дар доираи лоиҳаи UNICEF бо шарикии

⁴³Ҳисоботи АТЗН барои соли 2024.

⁴⁴Аз гузориши АТЗН барои соли 2024.

⁴⁵<https://ilmhona.org/> / курс - рақамӣ - фрилансер

Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия шудааст. Бо дастгирии UNICEF, дар тӯли се сол панҷ маркази шуғли дурдаст дар дохили Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис дода шуданд (дар Душанбе, Бохтар ва ноҳияи Шуғнон дар мактабҳои касбӣ; дар Панҷакент дар маркази таълими калонсолон, ки бо АМША алоқаманд аст; ва дар Хоруғ, як маркази хусусӣ). Ҳар як марказ тақрибан 700 нафарро омӯзонд. Ин марказҳо тарроҳии графикӣ, таҳияи вебсомона, маркетинги шабакаҳои иҷтимоӣ, баҳисобгирӣ ва ворид кардани маълумотро таълим медоданд. Тақрибан 2000 нафар ба кор ҷалб карда шуданд. 150,000-160,000 доллар, ҳадди аққал 156 доллар дар як рӯз ба даст оварданд. Ин амалия бояд рушд дода шавад.

Дар кишвар платформаи ягонаи иттилоотӣ барои маълумот дар бораи ҷанбаҳои гуногуни бозори меҳнат ва хидматҳои дастраси миёнаравии бозори меҳнат вучуд надорад. Маълумот дар бораи бозори меҳнат дар Тоҷикистон қисман ва аз манбаъҳои гуногун (сомонаҳои гуногуни Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии ҶТ ва ниҳодҳои он), дар маконҳои гуногун ва бо шаклҳои гуногун дастрас аст. Дастрасӣ ба маълумоти бозьтимод дар фазои рақамӣ маҳдуд аст. Дар соҳаи таҳсилоти касбӣ, захираҳои сершумори сомонаҳо мавҷуданд, ки онҳо низ ба платформаи ягонаи иттилоотӣ муттаҳид карда нашудаанд. Кумитаи нави таҳсилоти ибтидоӣ ва миёнаи касбӣ (ки сомонаи худро www.tahsilot.tj таъсис додааст) як системаи иттилоотии соҳавиро таҳия мекунад.

Сомонаи Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон (ВММША) таҳти домени www.mehnat.tj мавҷуд аст, ки дар он маълумоти расмӣ дар бораи фаъолияти ВММША дастрас аст.

ВММША Агенсии меҳнат ва шуғли аҳолиро (АМША) дар бар мегирад, ки дорои сомонаи расмӣ худ www.shugl.tj мебошад, ки дар он маълумот дар бораи хизматрасониҳои агентӣ дастрас аст. Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин Муассисаи давлатии "Маркази рушди хунароҳо ва малакаҳои касбии муосир" ва шабакаи марказҳои таълимиро идора мекунад, ки сомонаи www.kasb.tj доранд. Вазорати меҳнат ва ҳифзи иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон инчунин Хадамоти муҳоҷиратро дар бар мегирад, ки сомонҳои расмӣ www.migration.tj дорад.

Ин сомонаҳо аз ҷиҳати тарҳ ва сохтор монанданд; вазифаҳои онҳо функционалӣ мебошанд, мавод ва ҳуҷҷатҳоро зеркашӣ кардан мумкин аст ва мундариҷа нав карда мешавад. Аммо, ин сомонаҳо маълумоти мукамал дар бораи қонунгузорӣ ва қоидаҳои танзимкунандаи бозори меҳнат, вазъи кунунӣ ва дурнамои рушди он, талабот ба касбҳо, интиҳоби касб ва пешрафти касбӣ надоранд. Онҳо инчунин маълумоти омӯрӣ надоранд ва имкони сабти ном дар АМША ё истифодаи хидматҳои онҳоро надоранд. Аз ҷиҳати функционалӣ, ин сомонаҳои иттилоотӣ мебошанд, гарчанде ки сомонаи хадамоти муҳоҷират баъзе имконоти иловагии корбаронро пешниҳод мекунад.

Ҳамчунин портали ҷойҳои корӣ бо номи www.kor.tj мавҷуд аст, ки мунтазам нав карда мешавад. Гарчанде ки ин сомона дар солҳои охир бо дастгирии лоиҳаҳои гуногун чандин маротиба навсозӣ шудааст, баррасии ин сомона мушкилоти зеринро ошкор кард: функсия номувофиқ аст ва сохтори сомона, ҷойгиркунии мундариҷа, назорат ва ғайра нодуруст аст; дар баҳши "Хабарҳо" хабарҳо мавҷуд нестанд; функсияе барои дархост барои ҷойҳои холӣ вучуд надорад; бақайдгирии номуносиб барои довталабон бо талаботи аз ҳад зиёд (бақайдгирӣ танҳо бо рақами телефон); системаи ҷустуҷӯи кормандон барои корбарон вучуд надорад; функсияи тамос бо корфармо таҳия нашудааст; пур кардани резюме маълумотро захира намекунад, система кор намекунад; профил аксари маълумотро захира намекунад; сомона танҳо 7 резюме дорад, зоҳиран санҷишӣ мебошанд.

Ғайр аз ин, маълумоти эълонҳои ҷойҳои корӣ дар маҳал ворид карда намешавад; он дар шакли ҷопӣ дар сатҳи миллии АМША ҷамъоварӣ ва ба система ворид карда мешавад. Дар натиҷа, эълонҳои ҷойҳои корӣ, ки нашр шудаанд, кӯҳна мешаванд. Дастрасӣ ба ин вебсомона аз компютери шахсӣ низ хеле душвор аст, зеро ҳангоми истифодаи нармафзори антивирусии литсензиядор, система паёми "Як ё якчанд сертификатҳо дар ин сомона безътиборанд ва

аслияти онҳоро кафолат додан мумкин нест, зеро соҳиби сомона сертификатро сари вақт нав накардааст", -ро нишон медиҳад, ҳарчанд барномаи мазкур барои смартфонҳо кор мекунад.

Аз ин рӯ, дар соли 2024, Лоиҳаи навсозии ҳифзи иҷтимоӣ ва ҳамгирии иқтисодии Бонки Чаҳонӣ таҳия ва таъсиси Низоми иттилоотии бозори меҳнат (НИБМ)-ро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ба нақша гирифта шудааст дар соли 2026 ба кор андохта шавад, дастгирӣ намуд. Таъсиси платформаи ягонаи иттилоотӣ дар шакли НИБМ як фазаи ягонаи рақамиро эҷод мекунад, ки барои ҳамаи корбарони манфиатдор шабонарӯзӣ, новобаста аз макони онҳо, дастрас мешавад.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи тайёр кардани мутахассисон дар асоси талаботи бозори меҳнат" НИБМ-ро ҳамчун як захираи ягонаи онлайн муайян мекунад, ки дар бораи мавҷудияти ҷойҳои корӣ, интихоби касб, имкониятҳои муассисаҳои таълимӣ барои рушди малакаҳои касбӣ ва дигар маълумоти муҳим дар бораи бозорҳои меҳнати дохилӣ ва байналмилалӣ маълумот медиҳад. Ин қонун ва низомномаи он инчунин таъсиси Низоми миллии таҳассусҳо (НМТ) ва ҷойгиркунии унсурҳои онро дар платформаи НИБМ пешбинӣ мекунад. Вазорати меҳнат ва шуғли аҳоли, ҳамчун мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи меҳнат ва шуғл, инчунин масъули матлабҳои инҳо мебошад:

- арзёбии ниёзҳои бозорҳои меҳнати дохилӣ ва хоричӣ ба салоҳиятҳо, таҳияи таҳлилҳо ва пешгӯиҳо бо ҷалби мақомоти дахлдори давлатӣ, корфармоён ва иттиҳодияҳои онҳо;
- таъсис ва нигоҳдории системаи иттилоотии бозори меҳнат бо ҷалби мақомоти дахлдори давлатӣ, корфармоён ва муассисаҳои таълими мутахассисон бо ҷалби мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ;
- ҳамоҳангсозии раванди рушд ва пешрафти тамоми НМТ.

Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон нақша дорад, ки масъулияти нигоҳдорӣ ва рушди НИБМ-ро ба АМША вогузор кунад. Бо назардошти иқтисодии кадрӣ мавҷуда ва захираҳои маҳдуд, хатари зиёд вучуд дорад, ки АМША аз ӯҳдаи ин вазифа набарояд. НИБМ-и навтаъсис метавонад як сомонии статикӣ боқӣ монад ва мавриди таҷдид қарор нагирад. Ин бозбинии назари сохтори АМША ва аз нав тақсим кардани вазифаҳо, омӯзиши кормандон ва тағйирот ба қонунгузорӣ ва дигар меъёрҳо талаб мекунад.

5 САМАРАНОКӢ ВА ТАЪСИРИ ТАДБИРӢОИ ФАЪОЛИ БОЗОРИ МЕӢНАТ, МУШКИЛОТ ВА НОРАСОГИӢО

Барои арзёбии самаранокии тадбирҳои фаъоли бозори меҳнат, бояд қайд кард, ки 65% шаҳрвандоне, ки бо АМША тамос мегиранд, кор пайдо мекунад. Ин рақами нисбатан баланд аст. Ҳамзамон, муҳим аст дарк кунем, ки теъдоди камтари шахсони бекор ихтиёран ба ҳадамоти шуғл муроҷиат мекунад, инҳо, асосан ҷавонон ва заноне, мебошанд, ки маълумоти касбӣ ва таҷрибаи корӣ надоранд. Умуман, механизмҳои миёнаравии бозори меҳнат аз ҷиҳати доираи фаъолият маҳдуданд, зеро танҳо 20,4% аз шумораи умумии бекорон ба АМША муроҷиат мекунад. Аз ин рӯ, сатҳи бекории бақайдгирифташуда танҳо 1,9-2% -ро ташкил медиҳад, ки 4,9 маротиба аз сатҳи умумии бекорӣ (7,98%) камтар аст.⁴⁶ Доираи маҳдуди тадбирҳои фаъоли мусоидат ба шуғл, имкониятҳои маҳдуди молиявии АМША ва набудани ҷойҳои холии корӣ хизматрасониҳои АМША-ро барои қисми фаъоли қувваи корӣ ҷолиб намегардонад. АМША ва Вазорати меҳнат ва шуғл механизмҳои арзёбии самаранокии фаъолияти АМША ё пайваст кардани натиҷаҳои онҳоро бо системаи ҳавасмандгардонии молиявӣ барои кормандони АМША дар бар намегирад. Дар бораи самаранокии сиёсати бозори меҳнат барои ҷавонон маълумот

⁴⁶Бар асоси муқоисаи омили ATZ дар соли 2020 - 49,9 ҳазор нафар ҳамчун бекор ба қайд гирифта шудаанд ва маълумоти барӯйхатгирии аҳоли дар соли 2020 - шумораи умумии бекорон 244,6 ҳазор нафарро ташкил медиҳад.

мавҷуд нест. Маҳдудияти омори иттилоот ва набудани нашри маълумоти оморӣ, бахусус барои ҷавонон, назорати самаранокии сиёсатҳоро барои мусоидат ба шуғли ҷавонон ғайриимкон мегардонад.

Инро як пурсиши худи ҷавонон тасдиқ мекунад, ки онҳо мегӯянд: "Ҷавонони минтақаи Осиёи Марказӣ бовар надоранд, ки мактаб онҳоро барои оянда омода мекунад. Онҳо мехоҳанд дар давраи таҳсил таҷрибаи амалӣ ва "воқеӣ" дошта бошанд. Онҳо эҳсос мекунанд, ки дар бораи ҷойҳои корӣ ва касбҳои имконпазир маълумоти кофӣ намегиранд. Онҳо барои қабули қарорҳо маълумоти бозғамӣ ва роҳнамоии касбӣ надоранд ва интихоби онҳо аксар вақт аз оила, интизориҳои иҷтимоӣ ё ҷинс таъсир мегирад. **Онҳо ба мақомоти давлатии шуғл муроҷиат намекунанд**, зеро хизматрасонии онҳоро кӯҳна ва барои шароити муосир номувофиқ мешуморанд. Онҳо мехоҳанд роҳнамоии касбиро аз омӯзгорон ё дар мактаб гиранд, аммо бисёре аз омӯзгорон малака ва захираҳои заруриро надоранд. Дар сурати набудани роҳнамоии дигар, онҳо ба интернет ва шабакаҳои иҷтимоӣ муроҷиат мекунанд, то тамоюлҳо ва технологияҳои таҳаввулбанди бозори меҳнат, малакаҳои зарурӣ ва ҷи гуна ба даст овардани онҳоро дарк кунанд. Аммо, маълумоти маҷозӣ аксар вақт хеле гуногун ва нобовар аст, ки ҷавонро ҳайрон ё гумроҳ мекунад."⁴⁷

Мақомоти маҳаллии ҳадамоти шуғл дар раванди муайян ва ҷалби ҷавонон барои даъват ба хизмати ҳарбӣ иштирок мекунанд, ки дар ниҳоят ҷавонро аз муроҷиат ба ин созмон бозмедорад.⁴⁸

Аз сабаби потенциали заифи захираҳои инсонӣ (музди меҳнати паст, гардиши зиёди кормандон ва ивазшавии онҳо, набудани барномаҳои омӯзишии пеш аз касб барои кормандони нав), айна замон дар сиёсати шуғл ва рушди инфрасохтори бозори меҳнат қариб ҳеҷ навоварие ба назар намерасад. Сатҳи рақамикунонӣ дар ин самт хеле паст аст. Ташаббусҳои нави мавҷуда - таҳқиқоти қаблан гузаронидашуда ва таҳқиқоти идомаёбанда барои арзёбии ниёз ба малакаҳо, ки аз ҷониби ТКК гузаронида ва анҷом дода шудаанд, таъсиси НИБМ ва шӯбаи мушоҳидаи бозори меҳнат, НМТ ва платформаи рақамии он, ки потенциали рушди НМТ-ро дар асоси таҷрибаи ИА афзоиш медиҳанд - ташаббусҳои лоиҳаҳои гуногуни байналмилалӣ мебошанд, ки аз ҷониби Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳоли дастгирӣ карда мешаванд.

Ғайр аз ин, таҳлили ҳуҷҷатҳои стратегӣ ва барномавӣ барои рушди бахшҳои алоҳидаи иқтисодӣ ва минтақаҳо нишон дод, ки ин ҳуҷҷатҳо афзалиятҳои рушдро бо арзёбии ниёзҳои мутахассисон пайваст намекунанд ва мутаносибан, аз низоми таҳсилоти касбӣ ва таълими касбӣ талаб намекунанд, ки мутахассисонро бо тахассуси мушаххас ва маҷмӯи салоҳиятҳои зарурӣ омода созанд. Барномаҳои минтақавии шуғл дар тӯли 8-10 соли охир таҳия нашудаанд, мақомоти маҳаллӣ дар тадбирҳои сиёсати фаъоли бозори меҳнат саҳми амалӣ нагузоштаанд ва ин тадбирҳо бо ниёзҳои минтақавии бозорҳои меҳнати маҳаллӣ мутобиқ карда нашудаанд.

Гарчанде ки барномаҳои мусоидат ба шуғл дар сатҳи давлатӣ дар кишвар давра ба давра қабул карда мешаванд, онҳо танҳо фаъолияти Ҳадамоти шуғлро оид ба мусоидат ба шуғли аҳоли инъикос мекунанд, дар сатҳи миллӣ ташаққул меёбанд ва пайвандҳоеро дар бар намегиранд, ки саҳми рушди соҳаҳо ва минтақаҳоро дар соҳаи шуғли аҳоли нишон медиҳанд.

Гарчанде ки монеаҳои ҳуқуқӣ барои иштирок дар тадбирҳои фаъоли бозори меҳнат вучуд надоранд, бинобар маҳдудияти маблағгузорӣ, фаъолияти АМША вобаста ба вазъи воқеӣ дар бозори меҳнат васеъ карда намешавад, аз ин рӯ, АМША фаъолияти худро барои ҷалби бештари бекорон таълиф намекунад.

Барномаҳои омӯзиши касбӣ низ бо мушкилоти сифат аз сабаби нокифоя будани маблағгузорӣ рӯбарӯ мешаванд, ки дар натиҷа таълимгирандагон барои масолеҳи истеъмоли ё рушди касбии амиқтар хароҷоти иловагии назаррасро ба дӯш мегиранд. Арзёбии натиҷаҳои омӯзиш низ бе

⁴⁷ЮНИСЕФ ва ЕТФ, Бунёди насли устувор дар Осиёи Марказӣ ва Аврупо. Назари ҷавонон дар бораи таҳсилоти якумрӣ, фарогирӣ ва гузариши сабз, 2021. Нусхаи аслиро дар истиноди зерин пайдо кардан мумкин аст : www.etf.europa.eu/sites/default/files/2021-06/resistansible_generation_central_asia_europe.pdf

⁴⁸Бар асоси мусоҳибаҳо бо кормандони ҳадамоти шуғли минтақавӣ, майи соли 2025.

иштироки корфармоён гузаронида мешавад, зеро корфармоён бояд барои хидматҳои худ музд гиранд. Сметаҳои хароҷоти омӯзиш дар тӯли чанд сол баррасӣ намешаванд, хароҷоти омӯзиш ва тасдиқ индексатсия карда намешаванд ва маоши пасти омӯзгорон монеъ мешаванд, ки беҳтарин мутахассисони омӯзиши касбиро ҷалб кунанд. Дар натиҷа, сатҳи шуғли хатмкунандагони ин барномаҳои омӯзиши паст аст (тақрибан 40%).⁴⁹

Қонунгузорӣ барои корфармоён ҳавасмандгардонӣ барои таъсиси ҷойҳои корӣ ва ба кор қабул кардани гурӯҳҳои осебпазири аҳоли дар доираи барномаи АМША-ро пешбинӣ намекунад ва барои онҳо ягон имтиёзи андозӣ вучуд надорад.

Барномаи дастгирии молиявии соҳибкорӣ дар байни бекорон аз ҷиҳати доираи фаъолият маҳдуд аст. Дар шаффофияти интиҳоби лоиҳаҳо ва пардохти кӯмаки молиявӣ ба бекорон мушкилот вучуд дорад ва дар мавриди баргардонидани ин маблағҳо норавшанӣ вучуд дорад. Ғайр аз ин, гирандагони ин кӯмаки молиявӣ омӯзиши махсус намегиранд ва ҳуди мутахассисони АМША на ҳамеша салоҳият доранд, ки барои дастгирии лоиҳаҳои тиҷоратии бекорон машварат диҳанд ва татбиқи онҳоро дар тӯли тамоми давраи ҳаёташон назорат кунанд.⁵⁰

Имкониятҳои рақамӣ барои пешбурди шуғл нокифоя истифода мешаванд. Маълумот дар бораи бозори меҳнат дар Тоҷикистон танҳо қисман, аз манбаъҳои гуногун, дар маконҳои гуногун ва дар шаклҳои гуногун дастрас аст. Дастрасӣ ба маълумоти боэътимод дар фазои рақамӣ маҳдуд аст. Ҳамчунин муҳим аст, ки ба назар гирем, ки аксари аҳоли дар минтақаҳои дурдасти кӯҳистон зиндагӣ мекунанд ва онҳо ба маълумоти боэътимоди бозори меҳнат ва хидматрасонии дастгирии шуғл дастрасии маҳдуд доранд.

Гарчанде ки иштироки ҷавонон дар тадбирҳои фаъоли мусоидат ба шуғл расман номаҳдуд аст, дар амал ҷавонон дар бораи имкониятҳои АМША маълумоти кам доранд. Ҳуди АМША аз сабаби маҳдудиятҳои маблағгузорӣ хизматрасониҳои худро таълиғ намекунад ва дар сурати воридшавии зиёди ҷавонон ба шуъбаҳои маҳаллии АМША, он аз сабаби бучаи маҳдудаш наметавонад ба ҳама хизмат расонад.

6 ХУЛОСА

Баррасии вазъи бозори меҳнат ва тадбирҳои фаъол оид ба мусоидат ба шуғл ҷанбаҳои зеринро ошкор намуд:

- Дар кишвар афзоиши бекорӣ дар байни ҷавонон ва сатҳи иштирок накардани ҷавонон дар бозори меҳнат мушоҳида мешавад;
- Системаи маблағгузори АМША вобаста ба вазъияти бозори меҳнат мутобиқ нест; модели маблағгузорӣ ба динамикаи тағйирот мувофиқат намекунад;
- Мисолҳои мусбати сершумори равишҳои нави мусоидат ба шуғл, аз ҷумла равишҳои дар дохили ҳуди АМША, бо истифода аз технологияҳои рақамӣ мавҷуданд. Масалан, таҷрибаи кор бо Акселератори малакаҳо "Илмхона" ва таъсиси панҷ марказҳои фосилавии шуғл намунаи хуби татбиқи самтҳои нави кор барои мусоидат ба шуғли ҷавонон тавассути АМША мебошад. Умуман, ин мавзӯи омӯзиши алоҳида аст, зеро татбиқи ҳама гуна тадбирҳои нави фаъоли сиёсӣ аз нав дида баромадани сатҳи маблағгузори талаб мекунад.
- Имкониятҳои технологияҳои рақамӣ барои миёнаравии бозори меҳнат ба таври кофӣ истифода намешаванд. Платформаи ягонаи иттилоотӣ, имкони бақайдгирии онлайн вучуд надорад ва чунин чораҳо дар сатҳи қонунгузорӣ пешбинӣ нашудаанд. Бо қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи тайёр намудани мутахассисон бо назардошти талаботи бозори меҳнат" дар соли 2021, заминаи ҳуқуқӣ барои таъсиси Низоми миллии

⁴⁹Аз гузориши АМША барои соли 2024.

⁵⁰Таҳлил аз ҷониби Лоиҳаи Бонки Ҷаҳонӣ (БҶ) «Модернизатсияи ҳифзи иҷтимоӣ ва ҳамгирии иқтисодӣ» дар доираи омодагӣ ба таъсиси Низоми иттилоотии бозори меҳнат (НИБМ) анҷом дода шуд.

тахассус (НМТ) дар Тоҷикистон таъсис дода шуд. Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон вазифаҳои навро оид ба таҳияи НМТ, муайян кардани мафҳуми НИБМ ва муайян кардани масъулияти Вазорат барои таъсис ва рушди он ба зимма гирифтанд. Ин қонун НИБМ-ро ҳамчун як захираи ягонаи онлайнӣ мебинад, ки дар бораи мавҷудияти ҷойҳои корӣ, интихоби касб, имкониятҳои муассисаҳои таълимӣ барои рушди малакаҳои касбӣ ва дигар маълумоти зарурӣ дар бораи бозорҳои меҳнати дохилӣ ва байналмилалӣ маълумот медиҳад. Таъсиси НИБМ навсозии қонунгузорию шуғлро талаб мекунад.

- Фаъолиятҳои таблиғоти АМША дар байни ҷавонон маҳдуданд ва барои ба бештар вусъат додани фарогирӣ ва самаранокӣ бо иштироки мақомоти маҳаллӣ таҷдиди назари куллиро талаб мекунанд. Доираи роҳнамоии касбӣ низ маҳдуд аст ва барномаи таълимии мактабҳои миёна дар бораи бозори меҳнат маълумот надорад.
- Ба таҳлилҳои омӯри вобаста ба кор бо ҷавонон таваҷҷӯҳи кофӣ дода намешавад ва кор бо онҳо таҳлил ё нашр карда намешавад.

Дар асоси гуфтаҳои боло, хулосаҳои зеринро метавон тартиб дод:

1. Зарур аст, ки доираи тадбирҳои фаъолро барои мусоидат ба шуғли ҷавонон васеъ намуда, таҷрибаи дигар кишварҳо ва мутобиқсозӣ ва татбиқи амалияҳои нав ба роҳ монда шавад. Дар ин робита, дастгирии коршиносон аз шарикони рушд муҳим аст ва зарур аст, ки онро дархост карда, лоиҳаҳои нав пешниҳод карда шаванд.
2. Зарур аст, ки механизмҳои гузариш аз таҳсил ба кор эҷод карда шаванд. Масалан, барномаи таълимии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи асосӣ метавонад мавзӯҳоро дар бораи омодагӣ ба бозори меҳнат, усулҳои ҷустуҷӯи кор ва шинос шудан бо вазъи бозори меҳнат дар бар гирад. Барои рушди тафаккури мантиқӣ бояд системаи пайгирӣ барои хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти касбӣ ва омӯзишӣ (дар ҳама сатҳҳо) ҷорӣ карда шавад. Роҳнамоии касбӣ ва омӯзиш бояд ба амалияи мактаби миёнаи асосӣ ворид карда шавад; омӯзиши асосҳои тиҷоратро дар ҳама сатҳҳои таҳсилоти касбӣ ҷорӣ кардан мумкин аст; чандирӣ ва дастрасии таҳсилро тавассути рушди шаклҳои гуногуни таълим, ҷорӣ намудани омӯзиши амалии касбӣ дар корхонаҳо ва ғайра васеъ кардан мумкин аст.
3. Қонунгузорию шуғл бояд барои мутобиқ шудан ба ҷорӣ намудани сиёсатҳои нави фаъоли бозори меҳнат бо таваҷҷӯҳ ба манфиатҳои ҷавонон ислоҳ карда шавад. Раванди маблағгузорӣ барои сиёсатҳои фаъоли бозори меҳнат низ бояд аз нав дида баромада шавад.
4. Тавассути истифодаи абзорҳо ва платформаҳои рақамӣ, иқтидорҳои дастрас ва расонидани хизматрасонии фосилавӣ ба аҳоли, бо таваҷҷӯҳ ба ҷавонон, васеъ карда шаванд. Ин таҷдиди назари сохтори идоракунии АМША-ро барои таъсиси бахш ё департамент барои рушди хизматрасонии рақамӣ талаб мекунад. Ин барои идоракунии НИБМ-и навбунёд зарур хоҳад буд.
5. Омӯзиши кормандони АМША, бахусус омӯзиши пеш аз касбӣ, бояд самти афзалиятноки сиёсати кадрӣ дар АМША ва Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳоли ва сохторҳои он дар маҷмӯъ гардад;
6. Бо назардошти сатҳи пасти омӯзиши касбии ҷавонони бекор, зарур аст, ки барномаҳои роҳнамоии касбӣ, омӯзиши касбӣ ва рушди касбӣ бо таъкид ба сифат ва ҳамкорӣ бо корфармоён, бо тавсеаи омӯзиши амалӣ ва шогирдӣ ва таваҷҷӯҳ ба ниёзҳои корфармоён васеъ карда шаванд;
7. Зарур аст, ки механизмҳои арзёбии самаранокии фаъолияти АМША таҳия ва татбиқ карда шаванд ва натиҷаҳои онҳо бо системаи ҳавасмандгардонии моддӣ барои кормандони АМША пайваст карда шаванд; таҳияи омӯри ва нашри маълумоти омӯри, махсусан дар робита бо ҷавонон, зарурат доранд.

Умуман, кори АМША бояд бо назардошти принципҳои «муштаримеҳвар», аз ҷиҳати техникӣ аз нав муцаҳҳаз ва мутобиқ бо равишҳои муосир, бахусус дар кор бо ҷавонон, аз нав дида баромада шавад.

7 АДАБИЁТ

Агентии омери назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2024. Дастрас дар: www.stat.tj

Агентии омери назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Бозори меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2023. Дастрас дар: www.stat.tj

Агентии омери назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Барӯйхатгирии аҳоли ва фонди манзил дар соли 2020. Ҷилди VII. Шуғл ва намудҳои фаъолияти иқтисодии аҳолии машғули меҳнат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе 2023, саҳ. 158. Дастрас дар: <https://www.stat.tj/en/population-and-housing-census/>

Агентии омери назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Натиҷаҳои пурсиши қувваи кории Тоҷикистон дар соли 2016. Дастрас дар: www.stat.tj

Пойгоҳи додаҳои Бонки Ҷаҳонӣ. Дастрас дар: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.1524.ZS?locations=TJ>

Пойгоҳи додаҳои Бонки Ҷаҳонӣ. Дастрас дар: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?locations=TJ>

Омори Вазорати меҳнат ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли оид ба муҳоҷират барои солҳои 2020-2024.

ETF. Гузариш аз мактаб ба кор дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2012.

Шаклҳои нави меҳнат ва шуғли платформавӣ дар Осиёи Марказӣ. Муаррифии кишвар: Тоҷикистон. Дастрас дар: https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/2024-08/Tajikistan_Report_final_v.4.0_clean_RU.pdf

Созмони Байналмилалӣ Меҳнат (2018). Муқолаҳои миллии бар асоси арзёбии ҳифзи иҷтимоӣ. Ба сӯи сатҳи муайяншудаи ҳифзи иҷтимоӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Дастрас дар ин ҷо: https://www.ilo.org/moscow/information-resources/publications/WCMS_673587/lang--en/index.htm

Гурӯҳи Бонки Ҷаҳонӣ. Навсозии иқтисодии Тоҷикистон: Бо тамарқуз ба корхонаҳои давлатӣ ва бетарафии рақобатӣ, тобистони соли 2024. Дастрас дар: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/d3c4e0dfd0251429814b709af3ed2111-0080062024/original/Tajikistan-Economic-Update-Summer-2024-ru.pdf>

Миров, Л., Таъсири маориф ва заминаи оилавӣ ба ҷавонони NEET. Навовариҳо ва сармоягузорӣ, № 9, 2020. Дастрас дар: <https://cyberleninka.ru/article/n/neet-molodezh-tadzhikistana-rol-obrazovaniya-i-semya>

Ҳисобот дар бораи фаъолияти АМША барои соли 2024.

Барӯйхатгирии аҳоли дар соли 2020. Дастрас дар: <https://www.stat.tj/en/population-and-housing-census/>

Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 28 феввали соли 2025 № 117 "Дар бораи Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон." Дастрас дар: http://portali-huquqi.tj/publicadliya/view_qununhoview.php?showdetail=&asosi_id=15990

Низомнома дар бораи Кумитаи ҷавонон ва варзиши назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон. Дастрас дар ин ҷо: http://www.portali-huquqi.tj/publicadliya/view_qununhoview.php?showdetail=&asosi_id=19877

Қарор дар бораи таъсиси Муассисаи давлатии "Маркази таҳсилоти калонсолони Тоҷикистон". Дастрас дар ин ҷо: http://portali-huquqi.tj/publicadliya/view_qununhoview.php?showdetail=&asosi_id=9069

Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон. Дастрас дар: <https://ncz.tj/content/трудова-кодекс-респресси-тажикистон>

ЮНИСЕФ ва ETF, Бунёди насли устувор дар Осиёи Марказӣ ва Аврупо. Назари ҷавонон дар бораи таҳсилоти дар тули ҳаёт, фарогирӣ ва гузариши сабз, 2021. Дастрас дар: www.etf.europa.eu/sites/default/files/2021-06/resistance_generation_central_asia_europe.pdf